

Eria Ekiakię Roke

Obe Ewuhre Uzuazō Olelekristi gbe Usi Uwoma Ota Mai

AZEZA 1-7

**EWARE AGHAE NØ E RRØ EBAIBOL NA | EMUHO
44-45**

"**Joséf O Rovrē Inievo Rię**"

(Emuho 44:1, 2) Uwhremu na ọ tẹ ta kẹ ọzae nō o wuzou iruönü uwou rię nō: "Whę emu və ekpa ezae na te epano a rę sae wha, re who fi ugho omomovo hę unu ękpa rię.² Rekó who re fi egho mę, egho isiliva na hę unu ękpa ɔrō ɔmaha kpobi na hrę, ku-gbe ugho rię nō ọ rę dę emu." O te ru epano Joséf ọ ta na.

w15 5/1 14-15

"**Kę Mę Rę Ęta Ǫghenę?**"

Nō inievo rię a nyavrę no, Joséf ọ tẹ ta kę idibo rię nō a le ai, re a mu ai, ję bęwo ae ota ino a tho egho rię. Nō a ruę egho na evao ękpa Bęnjamin, a te mu aikpobi bru Joséf ze. Obonana uvę u rovie fihę kę Joséf no re ọ rię ǫgherę ahwo nō inievo rię a rrę enęna. Juda ọ tẹ ję ǫtota kę inievo rię. O tẹ ję lę Joséf re ọ re ohro rai, ọ tubę ta nō a rehö aikpobi ru erigbo dede. Joséf ọ tẹ ta nō Bęnjamin ɔvo a ti ro ru ɔrigbo, rekó ahwo nō a kiokó kpobi a zihe kpo.—Emuho 44:2-17.

Nō Joséf ọ ta ere no, Juda ọ tẹ ta nō: "Oye ɔvo hę ɔmaza oni rię nō o kiokó, yę ɔsę rię o you rie." Ababö avro, eme nana o duobôte Joséf gaga, keme oye hę ɔmaza okpako Reshel, aye Jekop, ɔnq o whu evao okeno o je yę Bęnjamin. Wohę epano Reshel ọ re tho-ro Jekop, ɔsę rię ęro ho na, ere ɔvona Reshel ọ re tho-ro Joséf ęro ho re. Ęsejohę onana u ru nō Joséf o ro you Bęnjamin gaga na.—Emuho 35:18-20; 44:20.

Juda ọ tẹ gbę ję lę Joséf ino o du zihe Bęnjamin ruo ɔrigbo ho. Ọ tubę ta nō a ręhö ięc ru ɔrigbo viukpö Bęnjamin. Kęsena, avo uweri nō o və rię oma ọ tẹ ta nō: "Ęvę mę sai ro zihe bru ɔsę mę ababö ɔmaza na nō ọ rrę kugbe omę? Mę te sae ruę ęro rri ɔsę mę nō ọ te ruę uye nana hal!" (Emuho 44:18-34) Onana u te dhesę nō ọzae nana o gine kurérię no. Yę oronikö o kurérię no ɔvo ho, rekó o tube dhesę nō o wo emamö iruemu wohę ororokę, ababö oriobö, gbe ɔdawę.

Joséf ọ gbę ję sae gba omarię hę. Nō ọ vuę idibo rię nō a nyavrę no, ọ tę va ruo ɔvię, ję vię gaga te epano

nō a je ro yo edo ɔvię rię evao obö ighę Fero. Kęsena Joséf o te dhesę omarię kę inievo rię ino: "Mę hę Joséf oniɔvo rai." Joséf ọ tę gbalo ae ję rehö eware kpobi no inievo rię a ru rię rovrę rai, yę onana u gbe inievo rię unu gaga. (Emuho 45:1-15) Enę Joséf o ro dhesę emamö uruemu Jihova via, ɔnq ọ rę rovrę ahwo no eva ze na. (Olezi 86:5) Kę ma bi ru ere re?

(Emuho 44:33, 34) Fikiere, ivie ję ɔrigbo ra ọ dajı viukpö ɔmaza na re ọ ję ɔrigbo olori mę, re ɔmaza na ọ ruęsi lele inievo rię zihe.³⁴ Ęvę mę sai ro zihe bru ɔsę mę ababö ɔmaza na nō ọ rrę kugbe omę? Mę te sae ruę ęro rri ɔsę mę nō ọ te ruę uye nana hal!"

(Emuho 45:4, 5) Fikiere Joséf ọ tę ta kę inievo rię nō: "Whę bi kęle omę, ivie." Fikiere a te bi kęle ięc. Kęsena ọ tę ta nō: "Mę hę Joséf oniɔvo rai nō wha zę kpobo Ijipti.⁵ Rekó obonana wha dha eva kę ohwohwo ho yę wha fuo ohwohwo ho fikinę wha zę omę ɔjop obonę; keme Ǫghenę o vi omę karo kę owhai re ọ ruęsi siwi izuazō.

Romatotę Kię Eware Agħae Via

(Emuho 44:13) A tę bęre iwu rai, omomovo ọ tę wę owha rię zihe fihę ehru eketekete rię a te kumärerię zihe kpobo okpewho na.

it-2 813

Iwu nō A Rę Bęre

Iwu nō a rę bęre na yę oka nō ahwo Ju gbe amofa nō a rrę unuakpö yena a ję hai ro dhesę nō a bi weri, maero nō a te yo nō omoni rai ję o whu. Ęsibubu nō a tę be bęre ewu na, a rę bęre ięc no obö ehru ze te epano udu na u re ro kpe fihę, rekó a rę bęre ięc te epano a gbę sae ęro wha ewu na ha ha.

Ohwo ɔsosuo nō ọ bęre ewu rię nō Ebaibol na ọ fodę hę Ruben, ɔmaza okpako Jekop. Nō o zihe kpobo ɔgħodö ame na ję ruę nō Joséf ọ rrę ɔgħodö na ha, ọ tę bęre iwu rię, ọ tę ta nō: "Qmø na ọ rię hę! Kę eme me bi ti ru na?" Nō oronj Ruben hę ɔmaza okpako na, oye o wo owha-iruo nō ọ rę rę rere ɔniono-ɔmaza ɔmaha rię. Okeno a vuę Jekop, ɔsę rię, ino ɔmaza rię o whu no, ọ tę bęre iwu rię, ọ tę rehö ohq-ekpa zuo je weri (Emuho 37:29, 30, 34), yę evao obö

Ijipti, inievo Josef a bère iwu rai ro dhesé nō a bi weri evaq okeno a bowo Benjamin ota ino o tho uji.—Emu 44:13.

(Emuhọ 45:5-8) Rekọ obonana wha dha eva kẹ ohwohwo ho yó wha fuó ohwohwo ho fikinó wha zé omé ziò obone; keme Oghené o vi omé karo kẹ owhai re o ruési siwi izuazó. ⁶ Onana họ ukpe avó ivé ohqo na evaq ékwoṭó na, yó ikpe isoi i gbe kioko nō a ti kporo hayo vu hu. ⁷ Rekọ Oghené o vi omé karo kẹ owhai re a ruési siwi ikiokotó jọ kẹ owhai evaq otó-akpó na je ru re wha gbe jọuzuazó ékwoṭoma esiwó ologbo. ⁸ Fikiere oronikó whai họ enó i vi omé ziò obone hé, rekọ Oghené uzéme na, re o rehó omé mu ǫkíroro ologbo kẹ Fero gbe olori kẹ uwou rię kpobi gbe osu nō o wuzou irueru ékwoṭó Ijipti soso.

w04 9/1 7 ¶15

A Mukpahe ae Gheghe

¹⁵ Eme o re fi obó họ kẹ omai nō ma gbé ró dhevá vréta ha kpahe ahwo nō a bi mukpahe omai gheghe? Kareghéhó ino ugogo ḥwegré mai họ Setan avó idhi-véri rię. (Ahwo Efisós 6:12) Dede nō ahwo a be rehó arokoko kpokpo omai, ejó buobu nō i bi kpokpo ahwo Oghené a be rehó ibiaro ogbori ru ere hayo fikinó amófa a ta kẹ ai nō a ru ere. (Daniél 6:4-16; 1 Timoti 1:12, 13) Jihova o gwólo nō “ahwo kpobi” a wo uvé “usiwo, re a ze te rię uzéme na.” (1 Timoti 2:4) Uzéme, ahwo jō nō a jé woso omai véré a zihe ruó inievo Illelekristi mai no enéna fiki uruemu ezi mai nō a mǖroho no. (1 Pita 2:12) U te no ere no, ma rę sai wuhré oware jō no oriruo ɔmø Jekop ze, Josef. Dede nō Josef o rué uye gaga fiki esevo rię, o jé rai egré hé. Fikieme o gbé jé ai egré hé? Keme o vuhumu nō obo Jihova o rró emé na, bi ru eware nya owowa re e ruéssi ru ejiroro Rię gba. (Emuhọ 45:4-8) Jihova o rę sai je ru nō a jé rehó fiki uye nō a be rę bę omai gheghe jiri odé rię.—1 Pita 4:16.

Eme nō A re Ru Ovavo

w06 2/1 31

Enó Ahwo nō A s’Ebe

Wohó epano o rró Emuhọ 44:5, 15 na, kọ Josef o jé rehó obodé egho isiliva rię na kię otó eware nō e te via evaq obaro?

Oware ovo o rię hé nō o kẹ imuero ino Josef o jé hai ru irueru ęvagba.

Ebaibol na o dhesé nō Josef o rię epano Oghené o rri irueru emajiki nō a rę rę kię otó oware nō o te via evaq obaro. Nō a ta kẹ Josef nō o fa otó eweze Fero, Josef o ta vevé nō Oghené ovo họ ohwo nō o rę sae “ta” eware nō e te via evaq obaro. Onana u ru nō Fero omarię o rę rōwo nō Oghené uzéme na, ono Josef o jé go na họ ohwo nō o ru nō Josef o rę rię eware nō e te via evaq obaro na oronikó ogaga emajiki jọ họ. (Emuhọ 41:16, 25, 28, 32, 39)[1] Uwhremu na, evaq Uzi nō Jihova o kẹ Mosis na, Jihova o ta nō o mukpahe irueru emajiki hayo ęvagba, ono u dhesé nō ɔye ovo họ Qnó o rę sae ta oware nō o te via evaq obaro.—Iziewarię 18:10-12.

Kọ fikieme Josef o rę rehó ékwoṭoma idibo rię ta nō o rę rę egho isiliva “kię otó eware oka via gbagba”? (Emuhọ 44:5) U fo nō ma roro kpahe oware nō o wha eme nana ze.

Fiki ohqo ogaga nō u je mu, inievo Josef a te kpobó Ijipti nyae dę emu nō a rę re. Ikpe jō nō i kpemu, inievo rię nana a zé Josef kpohó igbo. Rekọ obonana, fikinó a vuhu i rie he, a tẹ be lę oniovo oborai na nō o fiobohó kẹ ae, keme o zihe ruó ɔnqo ɔ be séró emu no evaq Ijipti. Josef o dhesé omarię kẹ ae he. Ukpo-ye, o te ru oware jō rę dawo inievo rię na. Josef o ru onana keme o gwólo rię sō a gine kurerię no. Ọ tẹ jé gwólo rię sō a gine you oniovo ɔmaha rai, Benjamin gbe Jekop ɔsé rai, ɔnqo o you Benjamin gaga na.[4] Fikiere, Josef o te ru oware eviéhọ jọ.—Emuhọ 41:55-44:3.[5]

Josef o tẹ ta kẹ idibo rię nō a kwa emu vó ekpa inievo rię na je fi ugho omomóvo họ unu ekpa rię. Ọ tẹ jé ta kẹ ae nō a fi egho isiliva rię na họ ekpa Benjamin. Evaq oke nana, Josef o je gine ru omarię wohó osu oréwho egédho. Josef o tẹ nwani nwene uruemu gbe ęmeunu rię re u dhesé nō ɔye họ osu oréwho na, yó onana u ru nō inievo rię a gbé sai ro vuhu iei hi.

Okéno Josef o je lele inievo rię ta eme, o tẹ rę ęghé nō ae nō: “Kọ wha gbé rię nō ohwo wohó omé na ɔ rę sae kię otó eware oka via gbagba?” (Emuhọ 44:15) Onana u dhesé nō ɔ jé rę egho na vię inievo rię họ. Fikiere, nō oronó Benjamin o gine tho egho na ha na, onana u dhesé nō Josef o rehó egho na kię otó oware oka ha.[6]

[Eme-Oruvé]

Nó o jé ta kpahe uruemu anwae nana, *The Holy Bible, With an Explanatory and Critical Commentary, edited by F. C. Cook*, o ta nó: “A jé hai ru oware nana ékwo-ma igoru, isiliva, hayo ifiare nó a re fiho evaq ame, késena a vẹ romatotó rri epanq e rró; hayo a ve rri ame na wóhọ ęsenq a bi rri ughégbe.” [2] Christopher Wordsworth nó o rę ta kpahe eme Ebaibol o ta nó: “Eşejo a jé hae jé ame vó egho, a ve rri uwoho őre nó o lo mu ame nó o rró egho na rę ta oware nó o te via.”

AZEZA 8-14

EWARE AGHAE NO E RRÓ EBAIBOL NA | EMUHO 46-47

“Emu O Jarię Okenq Ohqo U je Mu”

(Emuho 47:13) Whaq emu o gbé jé ékwo-tó na soso ho, keme ohqo na o ga thesiwa, ékwo-tó ljipti gbe ékwo-tó Kenan kpobi o té te ya fia fiki ohqo na.

w87 5/1 15 ¶2

O Fiobohq kę Ahwo Wo Emu nó Ohqo U je Mu

² Ikpe iheré nó emu o jo buobu na u kuhó no, ohqo u te muhó emu wóhọ epanq Jihova o ta, yó oroníkó evaq ljipti ovo ohoo na o jo je mu hu, rekó “evaq otoakpo na kpobi.” Nó ahwo ljipti na a mu Fero hó evié bru fiki ohqo nó u bi mu na, Fero o té ta kę ae nó: “Wha nyabru Josef, re wha ru oware kpobi nó o ta kę owhai.” Josef o té jé zé emu kę ahwo ljipti na bésenq igho rai i ro re no. Késena a té jé rehó erao rai rę hwa osa emu nó a dę. Uwhremu na ahwo na a té nyabru Josef ze, a té ta kę no: “Dę omái gbe otó mai re whó kę omái emu, re mai gbe otó mai ma zihe ruq erigbo kę Fero.” Fikiere Josef o té dę etó ahwo ljipti na kpobi róké Fero. —Emuho 41:53-57; 47:13-20.

(Emuho 47:16) Késena Josef o té ta nó: “Oterónq igho rai i re no, wha rę erao rai ze, mę vę te kę owhai emu ro nwene erao rai.”

(Emuho 47:19, 20) Fikieme ma re ro whu yó who bi rri omái, te omái te otó mai? Dę omái gbe otó mai re whó kę omái emu, re mai gbe otó mai ma zihe ruq erigbo kę Fero. Kę omái ibi re ma ruése jó uzuazó re ma seba ewhu re ékwo-tó mai o gbe jó ofofe he.” ²⁰ Josef o té dę otó ahwo ljipti kpobi kę Fero keme ohwo ljipti kpobi o zé otó rię, keme ohqo na o ga thesiwa; otó na u te zihe ruq oró Fero.

(Emuho 47:23-25) Késena Josef o té ta kę ahwo na nó: “Rri, néné na mę dę owhai avó otó rai kę Fero no. Wha mi ibi re wha kę fiho otó na.” ²⁴ Nó e té mō no, wha rę rę abovo abasoí kę Fero, rekó abane o vę jo ibi rai nó wha rę kę fiho otó na gbe emu nó wha rę rę kuq omarai, ahwo nó a rró iwou rai gbe emó rai.” ²⁵ Fikiere a té ta nó: “Who siwi izuazó mai no. Jó olori mę o rri omái aro, ma rę te jé erigbo Fero.”

kr 234-235 ¶11-12

Uvie na U bi Ru Oreva Oghené Evaq Otoakpo

¹¹ **Oruériq.** Ohqo eme Oghené u bi kpe ahwo evaq akpo na néné. Ebaibol o ta nó: “‘Riri edé e be tha,’ ere Onowo OGHENÉ [na] o tae, ‘nó me re ti ro vi ohqo ze otó na; oronq ohqo emuore, hayo o rę uru-ame he, rekó o rę eme ONOWO na o yo.’” (Emos 8:11) Kę ohqo eme Oghené u bi kpe idibo rię re? Jihova o fodé ohérię nó o te jé udevie idibo rię re? Jihova o fodé ohérię órte re? “Idibo mę e ręte re evavq, rekó ohqo u reti kpe owhai; ri, idibo mę e ręte da bę, rekó uruame u reti kpe owhai; ri, idibo mę e ręte ghoghó, rekó oma o ręte vuq owhai.” (Aiz. 65:13) Kę eme yena i rugba no?

¹² Eware nó a bi ro wuhré omái evaq ukoko na i bi dhe ebuebu wóhọ ame nó o rró abade. Ebe, ividio, ikporakporo, iwuhré ukoko, ikokohó gbe eware nó e vó oria itaneté mai na e wóhọ ame abade nó o bi kporo bru omái ze evaq akpo nana nó o ya fia nó ahwo a jé rię oware ovo kpahe Oghené hę na. (Izik. 47:1-12; Joel 3:18) Kę eva e gbé be were owhé nó whó be ruę epa-nó Jihova o bi ro ru eyaa rię gba be rę eme rię ko omái kędę kędę na? Kę whó be daoma rę eme Jihova ko omara kędę kędę?

Romatotó Kię Eware Agħae Via

(Emuho 46:4) Mę omamé me ti lele owhé kpobó ljipti, yo mę omamé mę te jé rehó owhé no obez ze, yó Josef o té rehó obó rię kpahe owhé aro.”

it-1 220 ¶1

Uruemu gbe Omarotemé

Obó nó a rę rę kpahe aro ohwo nó o whu no. Eme nó Jihova o ta kę Jekop na inq, “Josef o té rehó obó rię kpahe owhé aro” na (Emu 46:4) u dhesé nó Josef hó ohwo nó o té rę obó go ibiaro Jekop ruru okenq o té whu no, oware nó őmőzae őkpako ővo o re ru.

AZEZA 15-21

EWARE AGHAE NØ E RRØ EBAIBOL NA | EMUHO 48-50

“Inievo nø E Kpako no A Wo Eware Buobu nø A rø Sai Wuhře Omai”

(Emuho 48:21, 22) Kësena Izrël o tø ta kë Josef no: “Rri, ewhu më rrø na, rekø Oghenë o te gbe jø kugbe owhë hrø, yø o ti zihé owhë kpobø ekwotø esë-esë ra.”²² Më be kë owhë ekë otø owo jø kugbe re ora u bu vi orø inievo ra, onø më rehø ogbodø gbe uze më mi ahwo Amo.”

it-1 1246 ¶8

Jekop

Taure Jekop o te ti whu, o lë éro eghale kë emo-uruomø rië, koyehø, emezae Josef, yø wøho epanø Oghenë o kpo rië, o tø ghale Ifremu øro ømaha na vi Manasë øro økpako. Kësena o tø ta kë Josef, onø o ti wo akuava ukuoriø Jekop wøho ømø øsosu, inø: “Më be kë owhë ekë otø owo jø kugbe re ora u bu vi orø inievo ra, onø më rehø ogbodø gbe uze më mi ahwo Amo.” (Emu 48:1-22; 1lr 5:1) Nø orønø Jekop o dë ekë otø no ø kële Shékem mi emezae Hemø dhedhé na (Emu 33:19, 20), onana u dhesë no Jekop o fievahø eyaa nø ø ya kë Josef na, onø ø jo ta eme eruearue kpahe epanø emø rië a ti ro fi ekwotø Kenan kparobø wøho eseno ø rehø ogbodø gbe uze rië ru ei no. (Rri AHWO AMO.) Ekë otø ivë nø a ghale kë Ifremu avø Manasë evaq ekwotø Kenan na hø ukuoriø akuava nø u te Josef na.

(Emuho 49:1) Jekop o te se emezae rië o tø ta nø: “Wha kokohø re më vuë owhai oware nø o te via kë owhai evaq abø urere edë na.

it-2 206 ¶1

Edë Urere

Eruearue Jekop Taure O te ti Whu. Nø Jekop o ta kë emezae rië nø, “Wha kokohø re më vuë owhai oware nø o te via kë owhai evaq abø urere edë na” hayo “evaq edë nø e be tha” (AT), o jø ta kpahe oke nø eme rië i ti ro muhø erugba. (Emu 49:1) Bu vrë ikpe egba ivë (200) nø e vrë, Jihova ø ta kë Abram (Abraham), øse-ode Jekop, inø a ti gboja kë emø rië ikpe egba ene (400). (Emu 15:13) Fikiere, “abø urere edë na” nø Jekop ø ta kpahe na u ti muhø nø ikpe egba ene (400) nø a ro gboja kë ahwo Izrël na i te kuhø no. (Re whø

O wøho nø Jihova ø be rø ème nana dhesë kë Jekop nø Josef hø ohwo nø o ti wo økwa ømø øsosu.—1lr 5:2.

(Emuho 46:26, 27) Ahwo nø i no oma Jekop ze kpobi nø i lele i rie kpobø Ijipti, u te no eyae emezae Jekop no, ahwo udhosa-gbezeza.²⁷ Emezae Josef nø a yë këe evaq Ijipti ivë. Ahwo uwou Jekop kpobi nø a ziø obo Ijipti udhosa-gbikpe.

ème Iru 7:14 nø a ru vë evaq nwtsty

aikpobi a bu te ahwo udhosa gbe ikpegbisoi: Nø Stivin ø ta nø ahwo uvieuwou Jekop nø a kpobø Ijipti a bu te udhosa gbe ikpegbisoi, o wøho nø Ikreakere Hibrø na ø ta ème na no ze he. A rø jo iko-ebe utu *Masorete* øro Ikreakere Hibrø na ruë unu nana nø ø fodë na ha. Emu 46:26 o ta nø: “Ahwo nø i no oma Jekop ze kpobi nø i lele i rie kpobø Ijipti, u te no eyae emezae Jekop no, ahwo udhosa-gbezeza.” Owo avø 27 o ta nø: “Ahwo uwou Jekop kpobi nø a ziø obo Ijipti udhosa-gbikpe.” Idhere ivë a rø jo etenë kele ahwo na. Unu ahwo nø a kele evaq oro øsosu na yø ahwo nø a no oma Jekop ze, unu nø a kele evaq oro avø ivë na yø unu ahwo kpobi nø a ziø obo Ijipti. A jo Qny 1:5 gbe lzi 10:22 fodë unu ahwo nø a ye kë Jekop re, yø a bu te “udhosa-gbikpe.” Stivin ø tø jø fodë unu çfa, yø o wøho nø imoni Jekop o kele kugbe unu ahwo nana. Ahwo jo a ta nø o kele emezae Manasë avø Ifremu, gbe emø-uruomø rai kugbe re, enø a jo Emu 46:20 fodë evaq efafa Ebaibol *Septuagint* na. Manasë a tø jø ta nø unu ahwo nø Stivin ø fodë na u kugbe eyae emezae Jekop nø a kele kugbe unu ahwo nø a fodë evaq Emu 46:26 na ha. Fikiere, “udhosa gbe ikpegbisoi” nø Stivin ø fodë na yø unu ahwo na kpobi. O sae jønø unu ahwo nø ma fodë obonana o jo ikulu-ebe Ikreakere Hibrø nø e jarië evaq ikpe-udhusoi øsosu na. Evaq ikpe buobu ze na, egba eriarië a rië nø ahwo “udhosa gbe ikpegbisoi” a fodë evaq Emu 46:27 gbe Qny 1:5 evaq efafa Ebaibol Griki nø a re se *Septuagint* na. Ofarië, evaq oware wøho ukpe 1950, a duku ewë Uko-Obe Abade Owihuowhu na jo erø Qny 1:5 evaq øverë Hibrø, yø a jarae fodë ahwo “udhosa gbe ikpegbisoi.” O sae jønø ebe anwae nana jo unu ahwo nø Stivin ø fodë na i no ze. Makø ogherë kpobi nø a ro kele unu ahwo na këhë, unu ahwo nø Stivin ø fodë na yø edhere çfa nø a re ro kele unu ahwo uvieuwou Jekop.

ruę eme efa nō a ta kpahe Emuhọ 49, rri izoeme nō e rrō oto edē emezae Jekop na ọvuovo.) Ma te je bi rēro ogherę nō eruearę nana i ti ro rugba evaq oma "Izrēl Oghenę" na.—Gal 6:16; Rom 9:6.

(Emuhọ 50:24, 25) Uwhremu na Josef ḥ te ta kē inievo rię nō: "Ewhu mē rrō na, rekō Oghenę ḥ te rērię ovao rri owhai hrō, yō ḥ te ginę rehō owhai no oto nana kpohō oto nō o duwu iyei nō ḥ te kē Abraham, Aiziki, gbe Jekop." ²⁵ Fikiere Josef ḥ te ru emezae Izrēl duwu iyei, ḥ ta nō: "Oghenę ḥ te rērię ovao rri owhai hrō. Wha rē rehō igbenwa me no etenę hrō."

w07 6/1 28 ¶10

Enq E Kpako No—Oghale A Rrō Kē Emaha Na

¹⁰ Enq e kpako no a rē sae jē jo obufihō kē ibe eg'Qghenę. Evaq okeno Josef, ọmọzae Jekop, ḥ kpako no, o ruoware jo nō u dhesę ेrowo ono u fi obo hō kē ima eg'Qghenę buobu enq e rō kpahe ięe. Q jō ikpe 110 nō ḥ rō ta ęme kpahe "igbegbe" rię ino oke kpobi nō emo Izrēl a no Ijipti, a rē wha igbegbe rię lele oma. (Ahwo Hibru 11:22; Emuhọ 50:25) Ujaje yena u dhesę kē emo Izrēl ino kpakō ेruore ḥ rię evaq ikpe buobu nō a rō jō igbo na evaq okeno Josef ḥ whu no, ono o kē rai imuero ino esiwo o rrō obaro.

Romatoto Kię Eware Aghae Via

(Emuhọ 49:19) "Rokę Gad, egbaemō e te wō bru ei ze, rekō ḥ te rō tua ae yō a be dħe.

w04 6/1 23 ¶4-5

Oghale U Te Enq E Be Kē Oghenę Oruaro

⁴ Taure a tē te ruo ękwotō Eyaa na, ahwo orua Gad oro Izrēl a yare ino a kē ae uvę re a wohō oria nō iruę e rę jo ruę ębe re ziezi evaq ofę ovatha-ore Jōdan. (Ikkelakele 32:1-5) Re a rria etęe o gwolo nnō a rē dadamu kē use-abō ilogbo sa-sa. Ukiekpotō Jōdan na o te wohō ęthowę kē erua nō e rrō ofę ukiediwo-ore na —u ti bru enq e gwolo wō emo ze dħe. (Joshua 3:13-17) Dede na, kpahe ękwotō nō e jō ofę ovatha-ore Jōdan na, obe na, *The Historical Geography of the Holy Land*, ono George Adam Smith o kere, o ta nō: "[Oto] na kpobi o kéré kpohō ękwotō opraprara Arebia ababō obrudhe ọvuovo. Fikiere, evaq ige na kpobi a kpoma fiḥo kē enq i re thuru erao nō i wo edero ho, enq ejō rai e jē hae wō ohore bru ae ze kukpe kukpe fiki ębe nō erao e rę re."

⁵ Èvę orua Gad ḥ te sae rō zō evaq oto otunę otięye na? Ikpe-udhusoi buobu nō i kpemu, evaq eruearę rię nō ḥ kēle uwhu no, ọsę-ode rai Jekop ḥ ruęaro nō: "Ogbodu-emo ḥ re ti tunę Gad, rekō ḥ rę te nyawo ae ithihrawo." (Emuhọ 49:19) Ohwo ḥ tē kaki se eme eyena, o re roro nō orua nana u wo ेruore he. Rekō uzeme rię hō, eme nana e rrō ujaje kē emo Gad ino a hōre zihe. Jekop ḥ kē rai imuero ino a tē hōre zihe, enq e wō ohore ze na a te dhę zihe avo omovuo, emo Gad a ve ti le ai ukuke.

(Emuhọ 49:27) "Bənjamin ḥ te za ekekę vrę ọvo wohō ojera. Evaq ohiohię ḥ te re erao nō o kpe, yō evaq owowę ḥ te ghale egbo-emo."

it-1 289 ¶2

Bənjamin

Taure Jekop ḥ te ti whu, ḥ ruaro kpahe epano emo Bənjamin a te rō jō egba ohore, ḥ ta nō: "Bənjamin ḥ te za ekekę vrę ọvo wohō ojera. Evaq ohiohię ḥ te re erao nō o kpe, yō evaq owowę ḥ te ghale egbo-emo." (Emu 49:27) A rię egbaemō Bənjamin ino a re veghe udeme gaga, yō nō a te fi ubiutho hō udeme, a rē sae rehō obozę hayo ękpelobō veghe iei "ro fi ubioto." (Ibr 20:16; 1lr 12:2) Ofarię, uyę Bənjamin Ehud, ono ḥ jō obruozię Izrēl nō ḥ kpelobō na o no ze, yō oye o kpe Eglon ovie Moab. (Ibr 3:15-21) Ma rē jē ruę nō "evaq ohiohię," koyeho evaq okeno ivie i ro mu Izrēl hō esu, Sōl ọmọzae Kish, ono ḥ jō ovie ọsosuo nō o su orę-who Izrēl o no orua Bənjamin ze, orua "nō o mae kawo" evaq Izrēl. Q jō ęgabaemō nō ḥ jē hōre ahwo Fi-listia gaga. (1Sa 9:15-17, 21) Yō "evaq owowę," koyeho evaq okeno ahwo Pasia a jē gwolo raha ahwo Izrēl muotō, Esta nō ḥ jō ovie aye gbe Mōdekae nō ḥ jō osu, enq i no orua Bənjamin ze, a ru nō a gbę rō raha ahwo Izrēl muotō hō evaq oto esuo ahwo Pasia.—Est 2:5-7.

AZEZA 22-28

EWARE AGHAE NÖ E RRÖ EBAIBOL NA | ỌNYANO 1-3

"Me ti Zihe Ro Ogherę Kpobi nō Mę Gwolo Zihe Ro"

(Ọnyano 3:13) Rekō Mosis ḥ te ta kē Oghenę uzeme na nō: "Oteronō mę nyabru ahwo Izrēl mę jē ta kē ae nō, 'Oghenę esę-esę rai o vi omę bru owhai

ze,’ kɔ a jɛ nɔ omɛ nɔ, ‘Didi odɛ rię?’ Eme mɛ rɛ ta kɛ ae?”

w13 3/15 25 ¶4

Rɔ Adhɛ Kɛ Odɛ Oruaro Jihova

4 Se Qnyano 3:10-15. Okeno Mosis o jo ikpe udhone, Oghenę o kɛ rię owha-iruo ulogbo ino: “Rehɔ ahwo mɛ, emɔ Izrɛl no evaq ljipti ze.” Mosis o rɔ omaurokpotɔ nɔ Oghenę ono jɔ nɔ u wuzou gaga. Q nɔ rię nɔ: ‘Didi odɛ ra?’ Nɔ o rɔnɔ ahwo a rię odɛ Oghenę kri no na, fikieme Mosis o rɔ nɔ ono yena? U re vevɛ, Mosis o gwɔlɔ rię eware efa kpahe **ohwo nɔ o wo odɛ na**, eware nɔ e te kɛ emɔ Izrɛl imuero ino Oghenę o ti gine si ae no igbo. Ono Mosis na u gine fo keme u kri no nɔ emɔ Izrɛl a rɔ rrɔ igbo. O sae jɔnɔ avro o dina jarai udu sɔ Oghenę esɛ-ode rai na o te **sai** siwi ae. Oke yena emɔ Izrɛl jo dede a mu eghenę ahwo ljipti hɔ egɔ no.—Izik. 20:7, 8.

(Qnyano 3:14) Fikiere Oghenę o te ta kɛ Mosis nɔ: “Me ti Zihe Ro Oghenę Kpobi nɔ Mɛ Gwɔlɔ Zihe Ro.” O te fibae nɔ: “Enɛ whɔ rɛ ta kɛ ahwo Izrɛl, ‘Me ti Zihe Ro o vi omɛ bru owhai ze.’”

kr 43, erekpeti

OTOFÀ ODÈ OGHENĘ

ODÈ na Jihova u no ɛme Hibru ze, ono otofa rię o rrɔ “zihe ro.” Egba-eriarię jo e ta nɔ ɛme Hibru nɔ a ro ruiruo evaq etenɛ na u dhesę oghenę nɔ oware jo o rɛ lelię oware ofa via. Fikiere ahwo buobu a vuhumu nɔ otofa odɛ Oghenę hɔ, “O re Ru Zihe Ro.” Otofa nana o rɔwokugbe oghenę Oghenę nɔ Jihova o rrɔ, ino oye hɔ ɔmemama na. Qye o ru nɔ ehrugbakpɔ na gbe eware kpobi nɔ e rrɔ eva rai e rɔ ze, yɔ o gbe bi ru re oreva gbe ejiroro rię u rugba.

Kɔ eme hɔ otofa uyo nɔ Jihova o kɛ Mosis nɔ o rrɔ obe Qnyano 3:13, 14 na? Mosis o nɔ Jihova nɔ: “Mɛ tɛ nya bru ahwo Izrɛl [je] ta kɛ ae nɔ, ‘Oghenę esɛ rai o vi omɛ bru owhai ze,’ a tɛ nɔ omɛ nɔ, ‘Didi odɛ rię?’ Kɔ ɛvɛ mɛ rɛ ta kɛ ae?” Jihova o te yo kɛe nɔ: “Mɛ hɔ Omɛ,” koyeho o rɛ rerię kpohɔ oghenę kpobi nɔ u je rie.

Mueroho nɔ oronikɔ Mosis o jɛ nɔ Jihova ono odɛ rię hɛ. Mosis avo emɔ Izrɛl a rię odɛ Oghenę anwɛdɛ. Oware nɔ Mosis o gwɔlɔ hɔ, re Jihova o dhesę oghenę Oghenę nɔ o rrɔ gbe otofa odɛ rię, ono u re ru ai fievhah ię. Fikiere, nɔ Jihova o ta nɔ “Mɛ hɔ Omɛ,”

o je dhesę oghenę Oghenę nɔ o rrɔ via, ino o rɛ rerię kpohɔ oghenę kpobi nɔ u je rie re ejiroro rię o ruesi rugba. Wohɔ oriruo, Jihova o zihe ruo Osiwi, ɔkɛ-izi, ɔkɛ-oke gbe eware efa buobu rɔkɛ Mosis avo emɔ Izrɛl. Fikiere, Jihova **o re zihe ro** oware kpobi nɔ u je rie re o ru eyaa kpobi nɔ o ya kɛ idibo rię gba. Ghele na, oroniko oware kpobi nɔ u je rie nɔ o re zihe ro oye otofa odɛ rię na o nya ba ha. O kɛre te oware nɔ o re ru idibo rię zihe ro re ejiroro rię o ruesi rugba.

Romatotɔ Kię Eware Aghae Via

(Qnyano 2:10) Nɔ ɔmɔ na o rrɔ no, o tɛ rehɔ ięe bru ɔmɔtɛ Fero, o te zihe ruo ɔmɔ rię. O te mu odɛ na Mosis kɛe jɛ ta nɔ: “Keme me si rie no evaq ame ze.”

g04 4/8 6 ¶5

Kɔ Mosis Yɔ Ohwo-Akpɔ Manikɔ Iku-Osia Gheghe A Rehɔ E Rię Gbe?

Kɔ u fo re ma vro ino ɔmɔtɛ ovie ljipti o wɔ ɔmɔ otioye na rehɔ re a yorɔ e rię kɛ? Ijo, keme a rɛ jo egagɔ ahwo ljipti wuhre nɔ ohwo nɔ o re ru emamɔ eware o re kpohɔ odhiwu. Rɔ kpahe ɔmɔ nɔ a rɛ yorɔ rehɔ, ɔkiotɔ jɔ nɔ a re se Joyce Tyldesley o ta nɔ: “Te ezae te eyae ahwo ljipti ererɛe, ovo o rrɔ vi ɔvuqovo ho. O wohɔ nɔ uvɛ ovona a wo evaq abɔ egometi gbe iruɛru efa evaq orɛwho na, yɔ . . . eyae a wo uvɛ nɔ a sae rɔ yorɔ ɔmɔ ohwo ɔfa rehɔ.” A jɔ Papirɔs anwae jo ruɛ epanɔ aye ljipti jɔ o rɔ yorɔ erigbo rię rehɔ. Rɔ kpahe epanɔ a rɔ rehɔ oni Mosis re o yorɔ ięe, *The Anchor Bible Dictionary* o ta nɔ: “Osa nɔ a jɛ hwa kɛ uzedhe oni nɔ o yɛ Mosis re o yorɔ ięe na . . . u dhesę ɔkɔpɔ uruemü ɔvona nɔ ahwo Mɛsopotemias a wo nɔ a tɛ gwɔlɔ yorɔ ɔmɔ rehɔ.”

(Qnyano 3:1) Mosis o te zihe ruo othuru-igode oro uthuru Jetro ɔgɔ rię, ozerɛ Midian. Nɔ o je su uthuru erao na kpobɔ ofe ukiediwo-ore udhude na, o te te ugbehru Oghenę uzeme na, evaq Horɛb.

w04 3/15 24 ¶4

Oruvɛ no Obe Qnyano Ze

3:1—Oghenę ozere ve Jetro o jɔ? Evaq oke esɛ-orua na, ɔnɔ o wuzou uvieuwou o rɛ jo ozere kɛ uvieuwou rię. U muero nɔ Jetro o jo ɔsɛ-orua uvieuwou ahwo Midia jo. Nɔ ahwo Midia a jɔ emɔ-uyɛ Abraham nɔ i no oma Ketura ze na, ɛsejohɔ a rię kpahe egagɔ Jihova.—Emuhɔ 25:1, 2.

Eme nō A re Ru Ovavo

w02 6/15 11 ¶1-4

Oware Jō nō O Rro Vi Efe Ijipti

Nō Mosis o jō ikpe udhuvé yō o zihe ruo ḥomotó Ijipti no. Evaq ẹdè jō, “o tē nyabru inievo rię re o ruę owha nō a be wha.” Oware nō Mosis o ru u dhesę nō o gwolo fiobohó kē inievo rię, oronikō o je mu ru hu. Nō o ruę owha Ijipti nō o bi kpe owha Hibru jō, oyomarię o te kpe owha Ijipti na no. Oware yena nō Mosis o ru na u dhesę nō o bi roro kpahe inievo rię, ahwo Hibru na. O wohō nō owha nō Mosis o kpe na yo oruiruo ovie na jō. Roké ahwo Ijipti na, u fo nō abo Fero Mosis o rę jō. Fikinō Mosis o mukpahe okienyé o rōwo nō o rę jō abo Fero ho. Yō evaq okioki rię nō o ruę owha Hibru jō nō o je kpe omoni rię, o te dhomaḥō eme na keme o mukpahe okienyé. Mosis o gwolo nō o re siwi ahwo Hibru na no igbo nō a jō na, rekō nō Fero o yo nō Mosis o no abo rię no, o tē jē gwolo epańo o re ro kpei no. Fikiere Mosis o tē dhe kpobō ekwotō Midian.—Qnyano 2:11-15; Irueru lkō 7:23-29.

Oke nō Mosis o gwolo ro siwi ahwo Oghené nō igbo na o rōwokugbe oke Jihova ha. Ghele na, aware nō o ru na u dhesę nō o wo ẹrōwō. Ahwo Hibru 11:24-26 o ta nō: “Fiki ẹrōwō, nō Mosis o rro te owho no, o rōwo nō a sei ḥomozae ḥomotó Fero ho, o salo nō a rę lahię ięe kugbe ahwo Oghené ukpeno o re wo omaweromé ubroke ɔrō uzioraha.” Fikieme? “Keme o rri ekela nō i te rie fikinō o rrō Kristi na wohō efe nō o rro vi efe Ijipti, keme o tērovi osohwa na.” Odē na “Kristi,” ono otofa rię o rrō “ono a wholo” na nō a ro se Mosis na u kiehō keme Jihova omarię qvo o kē rię obodē iruo jō nō o ru uwahremu na.[23]

Dai roro iei! A yorō Mosis evaq uwou ovie Ijipti. O wo uvé nō o hai ro wo ḥokwa ologbo, o vē jē re akpō kuoma, rekō o se rai kpobi. O rię nō o sai ti you Jihova gbe uviozię je yeriuzuazō okpohwo evaq uwou Fero evaq oke ovona ha. Mosis o rię kpahe eyaa nō Oghené nō ya kē esē-esē rię, Abraham, Aiziki, gbe Jekop, yō o je roro kpahe ae ęsikpobi. O tē jē gwolo epańo o re ro wo aruoriwo Oghené. Fikiere, Jihova o tē rehō Mosis ru obodē iruo re o sai ru ejiroro rię gba.

Mai kpobi ma rę salo eware nō e mai wuzou kē omai evaq uzuazō. Wohō Mosis, o sae jōnō whō gwolo jē iroro ilogbo jō. Kō o gwolo nō who siobonō iruemū jō hayo ogherē uvē ulogbo jō nō who rri ghaghiae? Ote-rōnō whō gwolo jē ogherē iroro utioye na, kareghéhō

nō Mosis o rri usu nō o wo kugbe Jihova ghare vi efe Ijipti kpobi, yō o vioja rię vievie he.

[Eme-Oruvé]

Oware ḥfa nō u dhesę nō Mosis o mukpahe okienyé hō obō nō o fihō kē eyae Midian nō e jō ithuru-igodē nō a jē wōso evaq obonō o dhē kpohō na.—Qnyano 2:16, 17.

AZEZA 29-AHRĘ 5

EWARE AGHAE NŌ E RRÓ EBAIBOL NA | QNYANO 4-5

“Mē te Jō Kugbe Owhę nō Whō te Ta Eme”

(Qnyano 4:10) Mosis o tē ta kē Jihova nō: “Rovré omē, Jihova, rekō mē yō owho nō o rię eme etā vievie he, makō anwēdē hayo anwō ęsīe nō whō be rō ta eme kē odibo ra na, keme mē rē ta eme kpelē kpelē yō ęrō mē o rrō gbegbēdē.”

(Qnyano 4:13) Rekō o tē ta nō: “Rovré omē, Jihova, ivie vi owho ḥfa kpobi nō whō gwolo vi.”

w10 10/15 13-14

Inoma—Evę Jihova O Rri Rai?

“Me te kē iruo na ha.” O rē sae jo owhę oma ino who te owho nō o rē jō ḥogbodibō emamō usi na ha. Idibō Jihova jō nō i wo ęrōwō nō a gbiku rai fihō Ebaibol na a je roro ino a te ahwo nō a re ru iruo nō Jihova o kē rai hi. Wohō oriruo, roro kpahe Mosis. Okenō Jihova o kē Mosis iruo jō, Mosis o ta nō: “O QNOWO mē, mē rō ḥogbeme he makō enēna hayo anwō okenō whō rō ta kē odibo ra; rekō mē rē sae ta eme he, ęrō mē o rē gbegbēdē.” Dede nō Jihova o kē rię imuęro ino o te jō kugbei, Mosis o ta ghele ino: “O, Qnowo mē, mē lę owhę, vi omofa.” (Qny. 4:10-13) Eme Jihova o ru?

(Qnyano 4:11, 12) Jihova o tē ta kē nō: “Ono o ma unu kē owho, hayo ono o re ru ai dienu, diezō, ruę ude ziezi, hayo tuaro? Kō ḥogberonō mē, Jihova? ¹² Fikiere nya obonana, mē te jō kugbe owhę nō whō te ta eme, yō me ti wuhre owhę aware nō whō rē ta.”

w14 4/15 9 ¶5-6

Kō Whō be Ruę “O nō A rę Ruę Hę” Na?

⁵ Taure Mosis o te ti zihe kpobō Ijipti, Oghené o wuhre i rie aware jō nō u wuzou gaga, ono Mosis o kere fihō obe Job wuhremu na ino: “Ozodhę kē QNOWO na

họ areghé.” (Job 28:28) Jihova o dhesé ohérię nō o rrō udevie ohwo-akpō avō Oghenę Erumeru na kē Mosis, re u fi obo họ kē wo ozodhé Oghenę je yoeme kē. Oghenę o nō rię nō: “Ono ḥ ma unu ohwo? Ono o ru rie dienu, hayo diezō, hayo udeoruę, hayo aruotuo? Ogberonqo mē QNOWO na?”—Qny. 4:11.

Eme Mosis o wuhrę no onana ze? U fo nō ḥ dhozō họ. Jihova o vi rie uwou na, yō ḥ te kē oware kpobi nō o gwołō re ḥ sae vuę Fero uwou na. U te no ere no, Fero o te oware ovo ho evaq akotō Jihova. Yō oronikō onana họ orō qososuq nō idibo Oghenę a rō rerię ovao dhe ebēbē evaq otō esuo ahwo Ijipti hi. Esejohọ Mosis o roro kpahe ogherę nō Oghenę ḥ rō tho Abraham, Josef, gbe ɔyomarię no obō ivie Ijipti sa-sa nō i su vrę nō. (Emu. 12:17-19; 41:14, 39-41; Qny. 1:22-2:10) Avō ərōwō nō o fi họ Jihova “nō a rē ruę hę” na, Mosis ḥ te gbaudu nya bru Fero je vuę oware kpobi nō Jihova ḥ ta kē.

(Qnyano 4:14, 15) Ofu o te mu Jihova gaga kē Mosis, ḥ te ta nō: “Kō əvē kpahe Erōn oniɔvo-omozae ra ohwo Livae na? Mē rię nō o rē sae ta eme ziezi. Yō obonana ḥ rrō edhere be nyabru owhę ze. Nō ḥ te ruę owhę, udu rię o te ghogħo. ¹⁵ Fikiere whō rē ta eme kē hrō je fi eme na họ unu rię, yō me te jo kugbe owhę gbe ɔyomarię nō wha te ta eme, yō me ti wuhrę owhai oware nō wha re ru.

w10 10/15 14

Inoma—Èvę Jihova O Rri Rai?

Jihova ḥ wō iruo na no Mosis uzou hu. Dede na, o vi Erōn lele Mosis re o fi obo họ kē ru iruo na. (Qny. 4:14-17) Ofarię, Jihova ḥ jō kugbe Mosis nō ḥ je ru iruo na jē kē oware kpobi nō ḥ gwołō re ḥ sai ru iruo nō ḥ kē rię na ziezi. O rē sai mu owhę əro nēnē re ino Jihova ḥ te rō əkwoma ibe llelekristi nō i wo onaa jē kpako ziezi ro fi obō họ kē owhę evaq iruo odibogba na. Maero, Ème Oghenę ḥ kē omái imuero ino Jihova o ti ru omái te kē iruo nō ḥ kē omái nō ma ru na. —2 Kör. 3:5; rri əkpēti na “Etoke nō Mē Mai Wo Evawere Evaq Uzuazō.”

Romatotō Kię Eware Aghae Via

(Qnyano 4:24-26) Whaq evaq edhere, evaq oria nō a wohę, Jihova o te zere iei ḥ te jē gwołō kpei no. ²⁵ Ukuhō rię, Zipora ḥ te tōlō utho odada, ḥ te yawo

omozae rię je ru uwoliwo rię te awo rię je ta nō: “Keme whę yō ɔva azę kē omę.” ²⁶ Fikiere Q tē kē uvę. Evaq oke yena, ḥ ta nō, “ɔva azę,” fiki oyawo na.

w04 3/15 28 ¶4

Eno Ahwo nō A s'Ebe

Eme nō Zipora ḥ ta ino “whę yō ɔva azę kē omę” na yō eme agheruę. Eme onana u dhesé kpahe ogherę ohwo nō Zipora ḥ jō? Nō oronqo Zipora o ru lele uzi ɔvō oyawo na, ḥ rō ere dhesé nō ḥ re ɔvo kugbe Jihova. Evaq ɔvō Uzi nō Oghenę ḥ re kugbe ahwo Izrēl uwremu na, a rē sai dhesé Jihova wohę ɔzae je dhesé ahwo nō ḥ re ɔvō na kugbe wohę aye rię. (Jerimaya 31:32) Fikiere, nō Zipora ḥ rō əkwoma ukō-odhiwu Jihova se Jihova “ɔva azę” na, ḥ je rō ere dhesé nō o bi ru lele eme ɔvō yena. O wohę əseno ḥ rōwo nō ɔye họ aye evaq ɔvō oyawo na, Jihova Oghenę kō ɔzae. Ogherę kpobi nō ḥ jo kēhę, fikinō ḥ yoeme je ru lele uzi Oghenę, o siwi uzuazō omozae rię.

(Qnyano 5:2) Rekō Fero ḥ te ta nō: “Ono ḥ Jihova, nō me re yoeme kē urru rię re me siobonę ahwo Izrēl vrę? Mē rię Jihova vievie he, yō me ti siobonę ahwo Izrēl vrę hę.”

it-2 12 ¶5

Jihova

Fikiere, re a “rię” oware hayo ohwo u vi ərię gheghe nō whō rē rię oware hayo ohwo na. Nebale oghegħe na ḥ rię odē Devidi, ghele na ḥ nō nō, “Ono ḥ Devidi?” koyeho ḥ be nō nō, “Ogherę ohwo vę o roro nō ḥ rrō?” (1Sa 25:9-11; je rri 2Sa 8:13.) Epovo na re, Fero ḥ ta kē Mosis nō: “Ono ḥ Jihova, nō me re yoeme kē urru rię re me siobonę ahwo Izrēl vrę? Mē rię Jihova vievie he, yō me ti siobonę ahwo Izrēl vrę hę.” (Qny 5:1, 2) Fero ḥ rō eme nana nō ḥ ta na dhesé nō ḥ rię Jihova ha ino ɔye họ Oghenę üzeme na, hayo ino o wo udu nō ḥ rē rō vuę ovie Ijipti oware nō o re ru, yō o wo ogaga ɔvo ho nō ḥ rē rō rehō əkwoma Mosis avō Erōn ta họ ięe obo. Rekō Fero avō ahwo Ijipti soso gbe ahwo Izrēl a be te rię uzedhe ohwo nō o wo odē yena. Wohę epanq Jihova o dhesé kē Mosis, Jihova o bi ti ru ejiroro rię kpahe Izrēl gba, siwi ai no igbo, rehō Əkwotō Eyaa na kē ae, re o ru ɔvō nō ḥ re kugbe esesę rai gba. Kęsena Oghenę ḥ te ta nō, “Wha vę te ginę rię nō mē họ Jihova Oghenę rai.”—Qny 6:4-8; rri ERUMERU.